

Cukry – sacharoza

Materiał zawiera starter, w którym znajduje się odwołanie do wcześniejszej wiedzy ucznia związanej z danym tematem, oraz cele sformułowane w języku ucznia.

Lekcja składa się z następujących sekcji:

- tekstu głównego, zawierającego segmenty
  - „Budowa sacharozy”;
  - „Występowanie i zastosowanie sacharozy”;
  - „Cukier – słodka trucizna”;
- podsumowania;
- słownika;
- ćwiczeń.

Ponadto materiał obejmuje siedem ilustracji (fotografii, obrazów, rysunków), jeden model 3D, dwa polecenia w ramach tekstu głównego, porządkujące na bieżąco informacje oraz 11 interaktywnych ćwiczeń sprawdzających zdobyte wiadomości.

Słownik pojęć posiada wyjaśnienia terminów „cukry”, „cukry proste”, „cukry złożone”, „hydroliza sacharozy” oraz „sacharoza”.

Cukry – sacharoza

Cukier puder, cukier wanilinowy, cukier biały czy cukier trzcinowy to substancje wykorzystywane do słodzenia napojów i potraw lub jako składnik deserów. Co łączy te wszystkie produkty?

Różne rodzaje cukru spożywczego dostępne na naszym rynku. Wszystkie zawierają cząsteczki sacharozy.

Źródło: Tomorrow Sp.z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Aby zrozumieć poruszane w tym materiale zagadnienia, przypomnij sobie:

- definicję cukrów;
- sposób klasyfikacji cukrów;
- właściwości cukrów prostych.

Nauczysz się

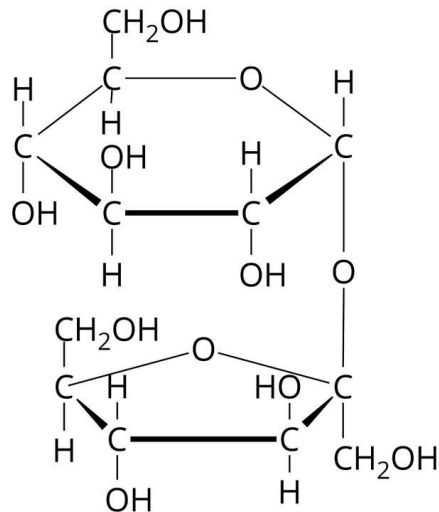
- jak zbudowana jest cząsteczka sacharozy;
- badać i opisywać właściwości oraz zastosowanie sacharozy;
- zapisywać równanie reakcji hydrolizy sacharozy.

1. Budowa sacharozy

Cukier, którego używamy każdego dnia, m.in. do słodzenia herbaty, był znany już w starożytności. Na skalę przemysłową otrzymywano go z trzciny cukrowej na Bliskim Wschodzie. Do Europy sprowadzili go Grecy w IV w. p.n.e. – wówczas wykorzystywano go

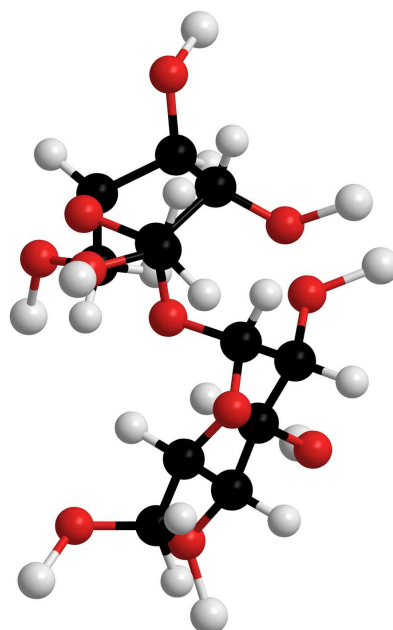
w celach leczniczych. Dostawy do Europy znacznie się zwiększyły, gdy odkryto Amerykę, ponieważ założono tam plantacje trzciny cukrowej. Połowa XVIII w. to okres, kiedy rozpoczęto otrzymywanie cukru z buraków cukrowych. W Polsce pierwszą cukrownię wybudowano na Dolnym Śląsku w 1802 r.

Cukrem, o którym będzie dzisiaj mowa, jest **sacharoza**. Należy ona do dwucukrów o wzorze $C_{12}H_{22}O_{11}$. Cząsteczka sacharozy jest zbudowana z fragmentów dwóch **cukrów prostych**: glukozy i fruktozy.

Cząsteczka sacharozy składa się z cząsteczek dwóch cukrów prostych: glukozy i fruktozy.

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Model kulkowy cząsteczki sacharozy

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Czy właściwości sacharozy są podobne do właściwości glukozy?

Doświadczenie 1

Przeprowadź doświadczenie chemiczne, polegające na zbadaniu właściwości sacharozy.

Problem badawczy:

Jakie właściwości ma sacharoza?

Hipoteza:

Wybierz jedną z przedstawionych hipotez, a następnie zweryfikuj ją.

Hipoteza 1: Sacharoza jest białą substancją stałą, która dobrze rozpuszcza się w wodzie. Pod wpływem wysokiej temperatury ulega stopieniu.

Hipoteza 2: Sacharoza jest białą substancją stałą, która trudno rozpuszcza się w wodzie. Pod wpływem wysokiej temperatury ulega stopieniu.

Twój wybór: ▼

Co będzie potrzebne:

- sacharoza;
  - woda destylowana;
  - probówki;
  - statyw na probówki;
  - palnik;
  - zapałki;
  - łąpa do probówek;
  - pręcik szklany.
-

Instrukcja:

1. Do probówki wsyp łyżeczkę sacharozy. Zbadaj jej stan skupienia, barwę oraz zapach.
2. Następnie do probówki z sacharozą wlej 3 cm^3 wody destylowanej. Zamieszaj całość za pomocą pręcika szklanego.
3. Do drugiej probówki wsyp łyżeczkę sacharozy i ogrzewaj w płomieniu palnika.

Uwaga! Pamiętaj, podczas ogrzewania należy trzymać probówkę w drewnianej łąpie. Wylot probówki zawsze należy kierować w stronę, gdzie nie przebywają żadne osoby.

Polecenie 1

Wyniki doświadczenia zapisz w tabeli.

Właściwość	Odpowiedź
Stan skupienia	<input type="text"/>
Barwa	<input type="text"/>
Zapach	<input type="text"/>
Rozpuszczalność w wodzie	<input type="text"/>
Efekt ogrzewania	<input type="text"/>

Polecenie 2

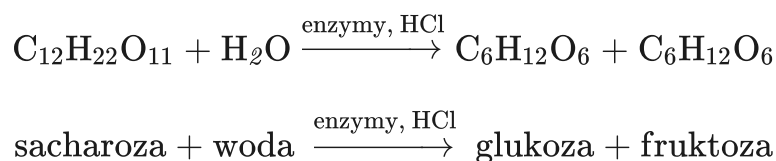
Zweryfikuj hipotezę i zapisz wnioski.

Wnioski:

Czy wiesz, że każdy może zrobić cukierki zwane karmelkami? Wystarczy do rondelka wsypać kilka łyżek cukru i ogrzewać na wolnym ogniu. W wyniku ogrzewania powstaje karmel, który następnie należy przelać do foremki na kostki lodu i poczekać, aż ostygnie. Cukierki gotowe!

Co się dzieje podczas trawienia sacharozy w organizmie człowieka?

W organizmie człowieka podczas trawienia sacharoza rozkłada się na cukry proste. Niezbędne do tej reakcji są: enzymy, woda i kwas chlorowodorowy (solny), znajdujące się w przewodzie pokarmowym. Proces ten nazywamy **hydrolizą**.

Wstępne trawienie sacharozy może rozpocząć się już w jamie ustnej pod wpływem obecnego w ślinie enzymu – amylazy ślinowej. Dlatego cukru nie trzeba nawet połykać. Wystarczy jego niewielką ilość włożyć do ust i poczekać, aż ślina rozłoży go na cukry proste. Zostaną one wchłonięte przez nabłonek błony śluzowej jamy ustnej.

Ciekawostka

Do disacharydów zaliczamy również laktozę i maltozę.

Laktoza to bezbarwna substancją stałą, mniej słodka od sacharozy. Występuje m.in. w mleku krowim, dlatego jest nazywana cukrem mlekowym. Niektórzy ludzie, zwłaszcza osoby dorosłe, nie tolerują laktozy. Nietolerancja ta objawia się m.in.: bólami brzucha, kolką, wzdęciami, nudnościami i wymiotami.

Produkty pozbawione laktozy oznaczane są często jako lactose free.

Źródło: DesignlandPfalz, dostępny w internecie: www.pixabay.com, licencja: CC BY-SA 3.0.

Maltoza, zwana cukrem słodowym, występuje w ziarnach zbóż, szczególnie jęczmienia. Maltoza ze słoju jęczmiennego wykorzystuje się w przemyśle piwowarskim, gorzelnicznym i piekarsko–ciastkarskim.

2. Występowanie i zastosowanie sacharozy

Korzenie buraków cukrowych i łodygi trzciny cukrowej to główne źródła sacharozy. W niewielkich ilościach może ona występować także w niektórych owocach i warzywach.

Występowanie sacharozy

Źródło: Dariusz Adryan, dostępny w internecie: www.pixabay.com, Wikimediaimages, domena publiczna, dostępny w internecie: www.pixabay.com, sarangib, domena publiczna, dostępny w internecie: www.pixabay.com, jackmac34, domena publiczna, dostępny w internecie: www.pixabay.com, skeeze, domena publiczna, licencja: CC BY-SA 3.0.

Dzięki swoim właściwościom sacharoza znalazła zastosowanie w wielu dziedzinach przemysłu.

Zastosowanie sacharozy

Źródło: Dariusz Adryan, dostępny w internecie: www.pixabay.com, roxymjones, domena publiczna, dostępny w internecie: www.pixabay.com, michalkrk, domena publiczna, dostępny w internecie: www.pixabay.com, tsuru0164, domena publiczna, dostępny w internecie: www.pixabay.com, frolicsomepl, domena publiczna, licencja: CC BY-SA 3.0.

Ciekawostka

Sacharoza może być wykorzystywana jako źródło energii w biodegradowalnych bateriach do zasilania m.in. telefonów komórkowych i odtwarzaczy mp3. W baterii zachodzą procesy chemiczne, dzięki którym wytwarza się energia. Obecnie trwają prace nad udoskonaleniem tego rodzaju baterii. W przyszłości takie rozwiązanie może być wykorzystywane na dużą skalę, gdyż jest ekologiczne i bezpieczne dla środowiska.

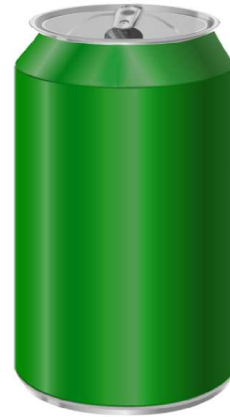
3. Cukier – słodka trucizna

Już dzieciom zwraca się uwagę, by nie jadły za dużo słodczy. Wielokrotnie słyszymy, że napoje typu cola są niezdrowe. Dlaczego? Słodczy zawierają ogromne ilości cukrów i są pozbawione innych składników odżywczych i witamin. Czy wiesz, że puszka napoju typu cola zawiera przeciętnie dwanaście łyżeczek cukru?

1

2

1) Zjadając duże ilości słodyczy, ograniczamy spożycie owoców, warzyw oraz innych cennych produktów. Pozbawiamy w ten sposób organizm witamin i składników mineralnych; 2) Puszka napoju typu cola zawiera ok. 12 łyżeczek cukru. Innym składnikiem jest kwas fosforowy (V), który przyczynia się m.in. do psucia zębów

Źródło: Krzysztof Jaworski, dostępny w internecie: www.commonswikimedia.org, gnoiii, domena publiczna, dostępny w internecie: www.pixabay.com, OpenClipartVectors, domena publiczna.

Powszechnie wiadomo, że nadmierna ilość słodyczy może prowadzić do otyłości. Ale czy tylko to jest jej efektem? Nadmierna ilość cukrów w naszym organizmie nie jest wskazana, gdyż może być przyczyną wielu schorzeń, takich jak:

- uszkodzenie układu odpornościowego;
- zaburzenie równowagi minerałów w organizmie;
- zwiększenie poziomu glukozy i insuliny;
- osłabienie wzroku;
- psucie zębów;
- choroby serca;
- podwyższony cholesterol;
- cukrzyca i wiele innych.

Skutkiem spożywania nadmiernej ilości cukru jest jego negatywny wpływ na tkankę mózgową. Dzieci i nastolatki spożywające duże ilości cukru nie kontrolują swoich emocji, są znerwicowane i agresywne. Cukier może również spowodować depresję, irytację i uczucie zmęczenia. Co ważne, od cukru można się uzależnić, podobnie jak od nikotyny i alkoholu.

Podsumowanie

- Sacharoza to dwucukier o wzorze $C_{12}H_{22}O_{11}$. Jest substancją białą, krystaliczną, o słodkim smaku. Dobrze rozpuszcza się w wodzie.

- Sacharoza nie ma właściwości redukujących, nie daje pozytywnego wyniku próby Trommera.
- W organizmie człowieka sacharoza pod wpływem enzymów i kwasu solnego ulega hydrolizie – rozkłada się na glukozę i fruktozę.
- Sacharoza występuje w burakach cukrowych i trzcinie cukrowej. W mniejszych ilościach może występować również w owocach i warzywach.
- Do innych dwucukrów zaliczyć możemy maltozę oraz laktozę.

Słownik

cukry

związki chemiczne, których cząsteczki zbudowane są z atomów węgla, wodoru i tlenu

cukry proste

cukry, które nie ulegają reakcji rozkładu, np. fruktoza czy glukozę

cukry złożone

cukry, które ulegają reakcji rozkładu, dając cukry proste, np. sacharoza, maltoza, laktoza

hydroliza sacharozy

reakcja sacharozy z wodą zachodząca pod wpływem enzymów (m.in. amylazy ślinowej) i kwasu chlorowodorowego, prowadząca do rozkładu sacharozy na glukozę i fruktozę

sacharoza

cukier złożony, należący do grupy dwucukrów o wzorze $C_{12}H_{22}O_{11}$; biała substancja krystaliczna o słodkim smaku; dobrze rozpuszcza się w wodzie

Ćwiczenia

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Uzupełnij luki w tekście. Wybierz właściwe określenia spośród podanych.

Sacharoza to związek chemiczny zaliczany do . Wzór sumaryczny tej substancji to . Produktami reakcji hydrolizy sacharozy są .

wielocukrów

tlenek węgla(IV) i para wodna

$C_{12}H_{22}O_{11}$

dwucukrów

glukoza i fruktoza

$C_6H_{12}O_6$

$C_5H_{10}O_5$

węgiel i para wodna

cukrów prostych

Źródło: Aneta Wojewoda.

Ćwiczenie 2

Oceń, czy podane informacje, dotyczące właściwości sacharozy, są prawdziwe, czy fałszywe.

	Prawda	Fałsz
Sacharoza jest cukrem złożonym, zawierającym fragmenty dwóch cząsteczek glukozy.	☐	☐
Sacharoza jest białą, krystaliczną substancją o słodkim smaku.	☐	☐
Podczas ogrzewania sacharozy powstaje karmel.	☐	☐

Źródło: Aneta Wojewoda.

Ćwiczenie 3

Do trawienia sacharozy wystarczy ślina, która powoduje, że sacharoza rozkłada się na cukry proste. W wyniku tego rozkładu powstaje cząsteczka glukozy i fruktozy. Jak nazywamy tę reakcję?

reakcją strąceniową

zubożnieniem

hydrolizą

dysocjacją

Źródło: Aneta Wojewoda.

Ćwiczenie 4

Wskaż surowce, z których otrzymuje się sacharozę.

trzcina cukrowa

buraki cukrowe

ziemniaki

mleko

Źródło: Aneta Wojewoda.

Ćwiczenie 5

Sacharozę na skalę przemysłową otrzymuje się z buraków cukrowych. Ile kilogramów sacharozy otrzyma się z 10 ton buraków cukrowych, zakładając, że zawartość sacharozy w tych burakach wynosi 20%? Wybierz prawidłową odpowiedź.

2 kg

2000 ton

2000 kg

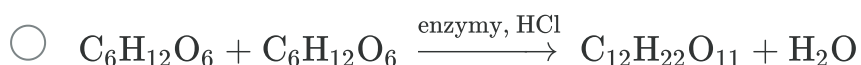
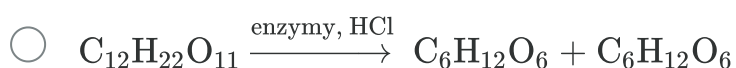
200 kg

20 g

Ćwiczenie 6

Które poniższych równań reakcji przedstawia rozkład sacharozy pod wpływem enzymów i kwasu chlorowodorowego? Wybierz prawidłową odpowiedź.

Ćwiczenie 7

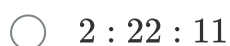
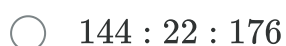
Oblicz masową zawartość procentową węgla w cząsteczce sacharozy. Wynik podaj z dokładnością do liczby całkowitej.

Masowa zawartość procentowa węgla w cząsteczce sacharozy wynosi %.

Ćwiczenie 8

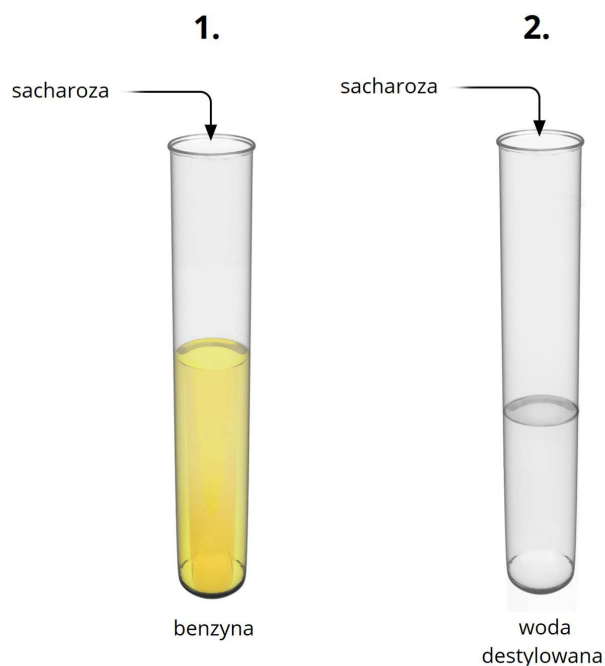
Jaki jest stosunek liczby atomów węgla, wodoru i tlenu w cząsteczce sacharozy? Wskaż prawidłową odpowiedź.

Ćwiczenie 9

Poniżej przedstawiono schemat pewnego doświadczenia chemicznego.

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Po zamieszaniu zawartości probówek za pomocą pręcika szklanego zaobserwowano, że w pierwszej probówce nie zaszły żadne zmiany, a w drugiej otrzymano klarowny, bezbarwny roztwór. Sformułuj wniosek na podstawie tego doświadczenia.

Ćwiczenie 10

Which two monosaccharides make up a molecule of sucrose? Choose the correct answer.

fructose and lactose

glucose and fructose

glucose and lactose

glucose and galactose

Ćwiczenie 11

What type of biochemical is sucrose? Choose the correct answer.

disaccharide

acid

monsaccharide

salt

Bibliografia

Danikiewicz W., *Podręcznik do kształcenia rozszerzonego w liceach*, cz. 3, Warszawa 2009.

Kulawik J., Kulawik T., Litwin M., *Podręcznik do chemii dla klasy ósmej szkoły podstawowej*, Warszawa 2020.

Łasiński D., Sporny Ł., Strutyńska D., Wróblewski P., *Podręcznik dla klasy ósmej szkoły podstawowej*, Mac Edukacja 2020.

Notatnik